

УДК [373.2:376-056.36]:616.899.6

DOI: <http://dx.doi.org/10.30970/vpe.2021.35.11316>

АДАПТАЦІЯ ДИТИНИ З СИНДРОМОМ ДАУНА В ІНКЛЮЗИВНІ ГРУПИ ЗАКЛАДУ ДОШКІЛЬНОЇ ОСВІТИ

Ірина Мельник¹, Світлана Кость²

¹Заклад дошкільної освіти № 1,
вул. Олени Степанівни, 48А, Львів, Україна, UA-79018
iryname1nyk968@gmail.com;

²Львівський національний університет імені Івана Франка
вул. Університетська, 1, Львів, Україна, UA-79000
svitlana.kost@lnu.edu.ua

Окреслено важливість проблеми взаємодії педагогів і батьків для ефективної адаптації дитини з синдромом Дауна в інклюзивні групи закладу дошкільної освіти. З'ясовано значення ключових термінів дослідження. Проаналізовано дослідження науковців та практиків щодо проблеми адаптації дітей із синдромом Дауна. Визначено актуальність цього дослідження та пов'язані з ним проблеми та ідеї. Подано документи, ратифіковані Урядом України, які стосуються сфери забезпечення прав дітей згідно зі світовими стандартами освіти, соціального захисту та охорони здоров'я. Охарактеризовано таке генетичне порушення, як синдром Дауна. Описано принцип партнерства між педагогами і батьками. Наведено фази соціального становлення особистості. Визначено важливість комплексної допомоги міждисциплінарної команди разом із батьками. Проаналізовано соціальний досвід дитини в період входження у нові умови життя. Наголошено на важливості комунікації між педагогом та батьками дитини з синдромом Дауна. Окреслено значення понять “адаптація”, “соціальна адаптація” та їхні трактування вітчизняними вченими. Охарактеризовано три ступені адаптації дитини, до яких належать: легкий, середній і важкий ступені. Описано чинники, які впливають на адаптацію дітей із синдромом Дауна, серед них: вік дитини, поведінка, досвід, індивідуальні особливості, взаємодія з сім'єю, підготовленість середовища, яке дитина має вивчати, передбачувана послідовність подій, стан здоров'я. Означено мету створення інклюзивних груп, їх комплектування. Описано сутність мультидисциплінарної команди, окреслено участь батьків. Описано подальші перспективи у цьому дослідженні.

Ключові слова: соціальна адаптація, інклюзивне навчання, діти з синдромом Дауна, заклад дошкільної освіти, педагоги, батьки, інклюзивні групи.

Постановка проблеми. В Україні щороку збільшується кількість дітей з особливими освітніми потребами, які потребують включення їх у соціум, відповідно, стає популярною система освітніх послуг, що надає держава, яка

ґрунтується на певних принципах та включає до освітнього процесу всіх його учасників. Система поширена під назвою інклюзивне навчання.

У грудні 2009 року Україна ратифікувала основні міжнародні документи у сфері забезпечення прав дітей згідно зі світовими стандартами освіти, соціального захисту та охорони здоров'я. Передусім йдеться про статтю 24 Конвенції ООН про права людей із інвалідністю, в якій визначено обов'язок держави щодо реалізації інклюзивної моделі освіти, тобто створення такого предметно-просторового спеціального середовища, яке б дало змогу всім дітям бути однаково рівними учасниками навчального процесу в єдиному освітньому просторі відповідно до їхніх особливостей, потреб і можливостей [5, с. 1].

Серед інших генетичних патологій, які, на жаль, є доволі поширеними, часто народжуються діти з хромосомними порушеннями, зокрема з Синдромом Дауна. “Синдром Дауна” – найбільш поширена з усіх відомих сьогодні форма хромосомної патології. Близько 20% тяжких форм уражень центральної нервової системи пов'язано з генетичними порушеннями. Серед цих захворювань провідне місце займає “синдром Дауна”, за розвитку якого порушення інтелектуального розвитку поєднується зі своєрідною зовнішністю. Уперше це генетичне порушення описав 1866 р. Джон Ленгдон Даун під назвою “монголізм”. Трапляється ця патологія з частотою один випадок на 500–800 новонароджених, незалежно від статі [8, с. 3].

Для того, щоб адаптація дитини з синдромом Дауна у закладі дошкільної освіти була ефективною, потрібна взаємодія як педагогічних працівників, так і батьків. Дуже важливо дотримуватися “двобічної синхронізації”, що передбачає партнерство між педагогами та батьками в закладі дошкільної освіти. Під час вступу до ЗДО батьки мають розповісти вихователю індивідуальні можливості дитини, вміння та навички, якими володіє їхня дитина. Вихователь, своєю чергою, звертає увагу батькам на поведінку дитини під час перебування дитини в дошкільному закладі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вітчизняні науковці, зокрема, С. Богданов, Г. Гаврюшенко, А. Колупаєва, Н. Найда, Н. Софій, І. Ярмошук, А. Собчук та інші, у своїх працях досліджують важливі та актуальні проблеми в наш час, пов'язані з залученням осіб з особливими потребами до навчання в освітніх закладах, їх реабілітації та соціалізації до суспільних норм [2, с. 1].

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Сьогодні, крім досить поширеної проблеми адаптації дитини до закладу дошкільної освіти, виокремлюють ще одну не менш важливу проблему взаємодії між педагогічними працівниками і батьками дитини з особливими освітніми потребами.

Мета – проаналізувати проблему взаємодії педагогів і батьків для ефективної адаптації дитини з синдромом Дауна в інклюзивні групи ЗДО.

Для досягнення поставленої мети потрібно виконати такі завдання:

- 1) окреслити актуальність проблеми взаємодії педагогів і батьків дітей із синдромом Дауна;
- 2) з'ясувати значення ключових термінів дослідження;
- 3) проаналізувати дослідження науковців щодо проблеми адаптації дітей із синдромом Дауна;
- 4) проаналізувати сутнісні характеристики адаптації.

Виклад основного матеріалу дослідження. Освіта на сучасному етапі в Україні характеризується збільшенням кількості дітей, які відвідують ЗДО. Так відбувається тому, що більшість сімей не мають можливості виховувати дитину вдома не лише у зв'язку з економічною ситуацією, а й з тим, що дитину потрібно залучати в колектив для подальшої соціалізації в середовищі, а батьки не володіють певними знаннями і не мають сформованих відповідних компетентностей.

Адаптація (від лат. “приспосовання”) – це складний процес пристосування організму, який відбувається на різних рівнях – фізіологічному, соціальному, психологічному [1, с. 52].

На думку О. Кононко, соціальна адаптація є першою з трьох фаз соціального становлення особистості дошкільника (адаптація, індивідуалізація, інтеграція), що передбачає засвоєння норм тієї соціальної спільноти, до якої він (дошкільник) належить. Особливостями соціальної адаптації дитини старшого дошкільного віку автор вважає: усвідомлення ним себе суб'єктом діяльності; бажання бути включеним у нове оточення; орієнтація на суспільні функції людей, норми, сенс їхньої поведінки та діяльності; суб'єктивне ставлення до соціальних цінностей, розуміння своєї належності до дитячого колективу; прагнення до розширення соціальних контактів; прихильне ставлення до одних груп дітей та відмова від спілкування з іншими [4, с. 185–187].

Поніманська Т. акцентує увагу на необхідності збагачувати соціальний досвід дитини в період входження у нові умови буття за такими складовими: уміння орієнтуватися у світі людей (рідні, близькі, знайомі, незнайомі; люди різної статі, віку, роду занять); здатність розуміти іншу людину, її настрій, потреби, особливості поведінки; вміння поважати інших, допомагати; обирати відповідні форми й способи спілкування та діяльності [7, с. 14–15].

Процес адаптації дитини до умов закладу дошкільної освіти є болісним процесом через те, що дитина, потрапляючи в нові умови, до незнайомих їй людей, відчуває страх, переживає стрес. Адаптація має певні ступені, індивідуальні для кожної дитини, тому що діти по-іншому проходять процес звикання до навколишньої дійсності. Залежно від тривалості адаптаційного

періоду та складності його перебігу розрізняють легкий, середній та складний ступені адаптації дитини [3, с. 35].

Поведінка дитини, у якій простежується легкий ступінь адаптації, приходить до норми упродовж двох тижнів. Спершу відновлюється апетит, це відбувається вже наприкінці першого тижня, а згодом, через 1–2 тижні, відбувається налагодження сну. Щодо емоційного стану, то, за умов легкого ступеня адаптації, у дитини дошкільного віку переважає радісний чи стабільно спокійний емоційний стан. Дошкільник залюбки йде на контакт із дорослими, ровесниками, вивчає нові предмети, які є у приміщенні групи ЗДО. Дитина доволі швидко адаптується до нових для неї умов, до яких належать: нове приміщення, комунікація з групою однолітків. Під час адаптаційного періоду у дитини може бути дещо сповільнене мовлення, проте дошкільник відгукується на своє ім'я та виконує вказівки педагога. Якщо дитина захворіла, а це трапляється зрідка (не частіше одного разу), то захворювання проходить без ускладнень.

Коли у дитини дошкільного віку простежується середній ступінь адаптації, то нормальні сон й апетит відновлюються впродовж 20–40 днів. Щодо емоційного стану дитини, то він увесь період адаптації може бути нестійким. Домінантною характеристикою дитини в цей час є плаксивість, яка може проявлятися криком, плачем під час розлуки і зустрічі з батьками та близькими людьми. Серед інших ознак – ставлення до однолітків, яке є зазвичай байдужим, а сама мовленнєва активність сповільнюється, крім того, з'являються характерні ознаки невротичних реакцій, які проявляються у вибірковості у ставленні до дорослих та дітей, спілкуванні лише за певних умов. Дитина може захворіти, за спостереженнями практиків, захворюваність трапляється не частіше двох разів за адаптаційний період і триває понад тиждень, проте протікає без ускладнень. Упродовж перших двох тижнів періоду адаптації в організмі дитини відбуваються певні вегетативні зміни, а саме: блідість шкірних покривів обличчя, підвищена пітливість, темні кола по під очима, “палаючі” щоки, злущення шкірних покривів (діатез). Проте за належної емоційної підтримки дорослого дитина поступово звикає до нового оточення, проявляючи пізнавальну та поведінкову активність.

Деякі діти переживають складний ступінь адаптації до умов ЗДО, який триває від 32 до 64 днів. Насамперед про складну адаптацію засвідчує погіршення сну дитини, який стає коротким та тривожним. Уві сні дитина скрикує, плаче, прокидається заплакана. Крім того, суттєво погіршується апетит, трапляються випадки у практичній діяльності, коли дитина категорично відмовляється від прийому їжі. Також інколи простежуються ознаки невротичних реакцій, які виражені блювотою, енурезом, затинанням, хворобливою прив'язаністю до власних речей, фобіями, некерованою поведінкою, істерикою. Дитина-дошкільник може тривалий час перебувати в

збудженому емоційному стані, який може бути вираженим плачем, криком, агресивно-руйнівною поведінкою. Проте дитина може бути і пасивною, пригніченою, напруженою, простежується також уникання комунікації з однолітками, відмова брати участь у діяльності. Варто зауважити, що такий (складний) вид адаптації є причиною тривалих (понад десять днів) і частих (частіше трьох разів) захворювань, для яких характерна наявність ускладнень (уповільнення росту, затримки мовленнєвого розвитку).

Каньоса Н. описує чинники, які впливають на адаптацію дітей із синдромом Дауна [6, с. 3]:

1. **Вік дитини.** Важливим є вік дитини. Залежно від віку адаптаційний період дитини проходить по-різному. Нова обстановка викликає стрес у дитини з синдромом Дауна, вона закривається в собі, не йде на контакт з однолітками і відмовляється від їжі.

2. **Поведінка дитини.** У випадку постійного перебування вдома дитини з матір'ю, то дитина може впадати в стан розпачу, коли залишається на кілька хвилин без неї. Зрозуміло, що за таких умов період звикання дитини до ЗДО є надзвичайно важким і може спричинитися до формування такого захворювання, як дитячий невроз.

3. **Досвід дитини.** Важливий чинник, який ґрунтується на поведінці дитини, коли дитина має усвідомлені очікування, з цікавістю обстежує нові місця.

4. **Індивідуальні особливості дитини.** Дитині активній, з високими адаптивними можливостями, для якої характерний добре розвинений пізнавальний інтерес, період адаптації до ЗДО проходить легко. Якщо дитина у діяльності повільна, їй подобається перебувати наодинці з собою, то, відповідно, загальний шум у групі, гамір, голосні розмови інших дітей і персоналу дратуватимуть її. Незважаючи на те, що така дитина вміє самостійно одягатися та їсти, вона виконує ці дії повільно. Такій дитині потрібно відвести більше часу на адаптацію, аніж потрібно для активних дітей. У цей нелегкий для сім'ї, особливо для дитини, час важливо, щоб у домі були створені спокійні умови і виявлялася максимальна увага до потреб дитини та її емоційного стану.

5. **Взаємодія з сім'єю.** Дуже важливо вихователю тісно та активно взаємодіяти з сім'єю, в якій виховується дитина з синдромом Дауна.

6. **Підготовленість середовища, яке дитина має вивчати.** Це насамперед має бути обладнання в ігровій кімнаті для дітей з синдромом Дауна.

7. **Передбачувана послідовність подій.** Цей чинник адаптації пов'язаний із стабільним режимом дня та можливістю передбачити події, які відбуватимуться в групі.

8. **Стан здоров'я.** За рекомендацією лікарів батьки, чії діти схильні до частих захворювань, можуть не відвідувати певний час заклад дошкільної освіти.

9. **Особливості темпераменту.** Так, наприклад, “діти-холерики” та “діти-флегматики” по-різному адаптуються до нових умов. У першому випадку необхідність дотримуватися режиму та неможливість тут й одразу реалізувати свої імпульси можуть стати причиною значно гіршої адаптації порівняно з іншим випадком, коли внутрішній темпоритм життя увійде в темп життя ЗДО.

Взаємодія педагога і батьків дитини з синдромом Дауна дуже важлива, адже за допомогою співпраці обох сторін можна удосконалити форми і методи співпраці з дитиною. Батьки – це першоджерело інформації для педагога, адже свою дитину вони знають найкраще. Сім'я для дитини – це джерело досвіду, де вона наслідує поведінку дорослих.

Для того, щоб процес адаптації дитини з синдромом Дауна був успішним, педагог має більшою мірою залучати батьків, зацікавити їх, спонукати до співпраці з педагогом, адже якщо робота щодо адаптації проводитиметься лише в закладі дошкільної освіти, то користь від такого розподілу зобов'язань буде невеликою. Навички і вміння, які дитина здобуде в ЗДО, зруйнують батьки своїм невмінням прислухатися до думки педагога. Часто батьки дитини з синдромом Дауна не цікавляться її прогресом, а просто водять у дошкільну установу лише через те, що немає з ким залишити дитину вдома. Відповідно, якщо упустити ситуацію залученості батьків до процесу адаптації, то результатів не буде. На нашу думку, батьки дитини з синдромом Дауна мають прислухатися до думки педагога і слідувати рекомендаціям щодо виховання дитини. Педагог також має прислухатися до батьків, які націлені на ефективне і безболісне пристосування дитини до умов інклюзивної групи. Батьки дітей з синдромом Дауна повинні бути присутніми на засіданнях мультидисциплінарної команди фахівців, які дотичні до процесу навчання і виховання дитини з синдромом Дауна.

Усе частіше в закладах дошкільної освіти створюють інклюзивні групи, які мають на меті забезпечення умов розвитку, навчання і виховання дітей з особливими потребами. Дітей з особливими потребами розподіляють відповідно до віку. У створеній інклюзивній групі допускається присутність не більше трьох дітей із особливими освітніми потребами. В інклюзивній групі дитина проходить соціальну адаптацію, яка є фундаментом для подальшого навчання дитини.

Висновки і перспективи подальших розвідок у цьому напрямі. На жаль, в Україні збільшується кількість дітей із особливими освітніми потребами. Уряд України ратифікує документи, які б дали змогу дітям із особливими освітніми потребами бути рівними учасниками освітнього

процесу відповідно до їхніх особливостей і потреб. Процес адаптації дитини є болісним тому, що, перебуваючи в незнайомому середовищі, дитина пізнає світ по-новому. Зважаючи на те, що адаптація є складним процесом, виділяють три ступені: легкий, середній і важкий, які характеризують різні форми поведінки, період звикання дитини до умов комунікації у групі. Залежно від індивідуальних особливостей діти по-різному звикають до умов закладу, інклюзивної групи.

Сьогодні проблему взаємодії педагогів і батьків вважають дуже популярною та актуальною. Така кооперація є важливою, адже за її допомогою можна удосконалити форми і методи співпраці з дитиною. В майбутньому започатковану проблему цього дослідження можна продовжувати, а отже, виробляти практичні рекомендації щодо взаємодії педагогів із батьками. Перспективи у вивченні цієї проблеми є значними, адже щороку педагоги ЗДО стикаються із таким викликом, тому що кількість дітей із особливими освітніми потребами збільшується.

1. Даниленко В. В. Адаптація дітей раннього дошкільного віку до дитячого садка. С. 51–54. URL : http://soippo.edu.ua/images/Конференції_Проекти_Гранти/Конференції/2020/3_бірка%20ІІ%20ч.%20ФОРУМ%2007-12.12.2020%202.pdf#page=51 (режим доступу 01.03.21).

2. Зяярнюк О. В. Інклюзивна освіта в Україні: проблеми і шляхи їх вирішення. URL : http://dspace.kntu.kr.ua/jspui/bitstream/123456789/3705/1/Inkliuzivna%20osvita%20_44.pdf (режим доступу 01.03.21).

3. Каралашвілі О., Малахова Н. Організація роботи з адаптації дітей до дошкільного закладу. Вихователь-методист дошкільного закладу. 2013. № 6. С. 35–47.

4. Кононко О. Л. Соціально-емоційний розвиток особистості. Київ : Освіта, 1998. 256 с.

5. Міністерство освіти і науки України: Інклюзивне навчання. URL : <https://mon.gov.ua/ua/tag/inklyuzivne-navchannya> (режим доступу 02.05.21).

6. Каньоса Н. Адаптація дітей раннього віку до умов закладу дошкільної освіти. URL : <http://elar.kpnu.edu.ua:8081/xmlui/bitstream/handle/123456789/1805/KanosaN.-Adaptatsiia-ditei-rannoho-viku-do-umov-zakladiv-doshkilnoi-osvity.pdf>. (режим доступу 01.03.21).

7. Поніманська Т. І. Людина і я. Світ дорослих як чинник соціалізації особистості дитини. Дошкільне виховання. 1999. № 8. С. 14–15.

8. Чеботарьова О. В. Дитина із синдромом Дауна. Харків : Вид-во “Ранок”, ВГ “Кенгуру”, 2018. 48 с. (Інклюзивне навчання).

Стаття: надійшла до редколегії 16.08.2021

доопрацьована 08.09.2021

прийнята до друку 11.09.2021

ADAPTATION OF A CHILD WITH DOWN SYNDROME INTO INCLUSIVE GROUPS OF PRESCHOOL EDUCATIONAL INSTITUTIONS

Iryna Melnyk¹, Svitlana Kost²

¹*Institution of preschool education № 1,
Oleny Stepanivny Str., 48A, Lviv, Ukraine, UA-79018
irynamelnyk968@gmail.com;*

²*Ivan Franko National University of Lviv,
Universytetska Str., 1, Lviv, Ukraine, UA-79000
svitlana.kost@lnu.edu.ua*

The article outlines the importance of interaction between teachers and parents in order to provide effective adaptation of a child with Down syndrome to the inclusive groups of a preschool education institution.

Every year the number of children with genetic pathologies is increasing. Their adaptation in society is available through educational activities known as inclusive education. Among the common pathologies, occurring in newborns the most widespread is the one, known as “Down syndrome”. This pathology occurs with the frequency of one case per 500-800 newborn babies. The process of adaptation of a child with Down syndrome to the conditions of a preschool institution has three levels. This adaptation to the surrounding reality can be light (easy process of adaptation), middle (adaptation with some difficulties) and heavy (difficult). At each stage, the interaction between teachers and a child’s parents is very important. Cooperation of teachers and parents helps to find better educational forms and methods to be used, encourage children with Down syndrome to use and improve the skills and knowledge gained in educational institutions at home.

Keywords: social adaptation, inclusive education, children with Down syndrome, preschool institution, teachers, parents, inclusive groups.